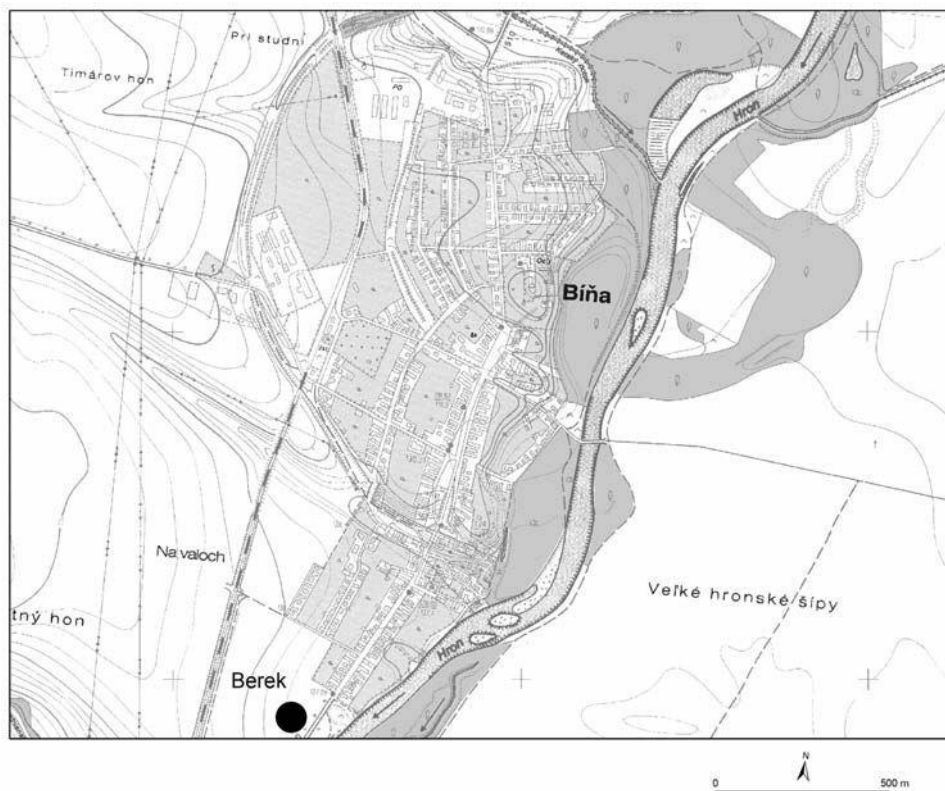

VČASNOSLOVANSKÁ KERAMIKA Z BÍŇA

†JOZEF PAULÍK - VLADIMÍR TURČAN

Keywords: *Early Middle Ages, pottery, Bíňa***Abstract: Early Slavic pottery from Bíňa.** *The paper is dealing with early Slavic pottery from the locality of Bíňa – Berek, which was identified during a museum examination of older finds. The form of the feature, from which it comes, is only visible on the overall plan of the locality. The find supplements the map of early medieval sites between the lower reaches of the Hron and Ipel Rivers.*

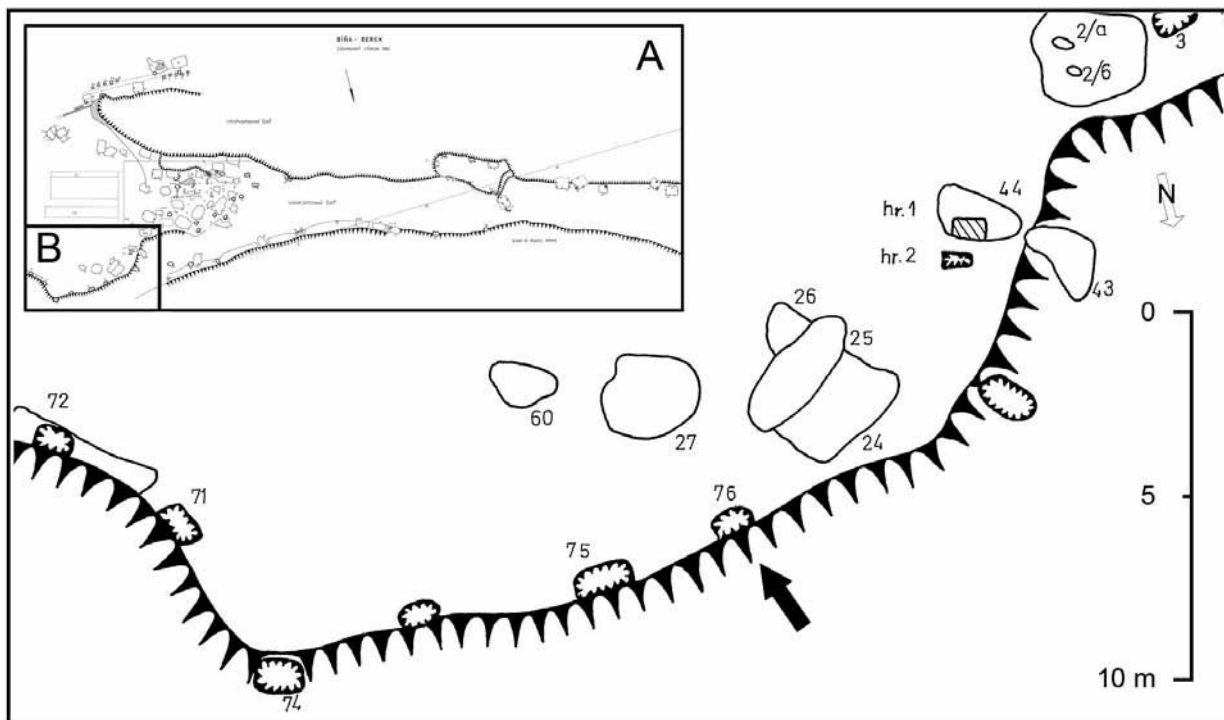
Bíňa (okr. Nové Zámky), ležiaca na východnom brehu dolného toku Hrona, patrí k významným polikultúrnym lokalitám. Areál s archeologickými nálezmi sa rozkladá v zastavaných i nezastavaných častiach obce. Jedným z ťažiskových období osídlenia lokality je včasný stredovek. Dosiaľ najstarší nález z tejto doby je kostrový hrob, narušený cez II. svetovej vojny v roku 1944 pri kopaní krytu v súkromnej záhrade (parcela č. 262), situovanej severne od miestneho rímsko-katolíckeho kostola Panny Márie. Nálezca a majiteľ parcely odložil z hrobového inventára dva zlaté stĺpikové náušnice s cylindrickým prívieskom, ktoré v roku 1978 odovzdal do zbierok vtedajšieho Archeologického ústavu SNM. V ďalšom roku na udanom mieste uskutočnil Š. Holčík revíznny výskum, ktorým odkryl zvyšky dvoch kostrových hrobov, obsahujúcich bradaticu a črep. Spomenuté náušnice možno datovať ku koncu 7. resp. počiatku 8. storočia (Holčík 1980, 88, obr. 46, 47; Holčík 1988, 91; Zábajník 2009, 79, 80). S týmto horizontom nálezov by mohla súvisieť aj fľaškovitá nádoba, ktorá sa v minulosti dostala do zbierky E. Coudenhove a ako lokalita je uvedená práve Bíňa (Pichlerová/Tomčíková 1994, 94, obr. 3:1, tab. I:1). Sledované územie bolo podľa súčasného stavu poznať znova osídlené až okolo polovice 9. storočia a to pravdepodobne mohutnou kolonizačnou vlnou. Na území Bíňe vzniklo niekoľko, zrejme súčasne existujúcich osád. V súčasnosti registrujeme okrem ojedinelých nálezov tri polohy s hustým osídlením z vrcholného veľkomoravského obdobia, konkrétne Berek, Kaštieľ (v literatúre aj pod názvom Strojový park JRD) a centrálna časť obce (Camenzind 2011, 15, 16; Holčík 1991, 85-105; Hanuliak 2004, 256). Charakteristiku urbanizmu lokality treba doplniť o prstence valov, obojpajúce obec, z ktorých minimálne vnútorný vznikol v 9. storočí (Habovštiak 1966, 439 a d.).

Obr. 1 Bíňa, okr. Nové Zámky. Situovanie polohy Berek.

Až na spomenutý hrob z obdobia Avarskeho kaganátu nebolo dosiaľ doložené z Bíne ani z najbližšieho okolia obce predveľkomoravské osídlenie. Počas múzejného spracovania nálezového fondu z polohy Berek, uloženom dnes v zbierkach SNM-Archeologického múzea (výskum realizoval v roku 1964 J. Paulík ešte ako pracovník Archeologického ústavu SAV v Nitre) sa však medzi materiálom z rôznych pravekých období našlo aj niekoľko črepov, ktoré boli identifikované ako včasnoslavanský (pražský) typ keramiky.¹ Napriek tomu, že ide o skromný súbor, pre jeho regionálny význam je potrebné, aby bol publikovaný.²

Poloha Berek je situovaná južne od Bíne, na terasovitej vyvýšenine pri Hrone (obr. 1). Záchranný archeologický výskum tu prebiehal počas rozsiahlych zemných prác pod vedením J. Paulíka a to za veľmi ťažkých podmienok. Pre rýchly postup zemných prác nebolo možné všetky objekty zdokumentovať, z niektorých sa brali len vzorky.

Obr. 2 Biňa, okr. Nové Zámky. A: Celkový plán výskumu z roku 1964; B: výrez s obj. 76/64. Šípka označuje umiestnenie obj. 76/64 na detailnom výseku z plánu výskumu.

Na sáčku, v ktorom sa črepy nachádzali, bolo uvedené, že ide o objekt 76/64. Spolu tu bolo 13 črepov, z toho dva okrajové fragmenty evidentne z jednej nádoby, avšak na seba nenadväzujúce. Po laboratórnom spracovaní sa podarilo zlepíť polovicu dna a väčšiu časť z tela keramiky. V krabici, v ktorej je sáčok uložený, sa nachádzal aj črep z hlineného taniera. Jeho príslušnosť k objektu nie je síce doložená, zrejme však patrí do toho istého obdobia. Ak nepochádza priamo z objektu, je veľmi pravdepodobné, že sa našiel vo vrstve v jeho tesnej blízkosti. Nálezy sú uložené v SNM-Archeologickom múzeu pod evid. č. AP 92 456 (obsah sáčku) a AP 92 418 (miska).

Číslo objektu 76/64 bolo identifikované podľa údajov na sáčku. V dokumentácii z výskumu sa však o objekte nenachádza žiadna informácia. Zrejme patrí k objektom, ktoré nebolo možné pre veľmi rýchly priebeh zemných prác podrobnejšie zdokumentovať. Jeho poloha však bola zakreslená na celkovom pláne výskumu (obr. 2). Podľa toho sa nachádzal sa na severovýchodnom okraji narušenej plochy. Zakreslený je ako nie príliš zreteľný obdĺžnikový útvar pôdorysných rozmerov cca 160x40 cm (prepočítané podľa mierky na pláne) s dlhšou osou orientovanou v smere V-Z (Paulík 1964).

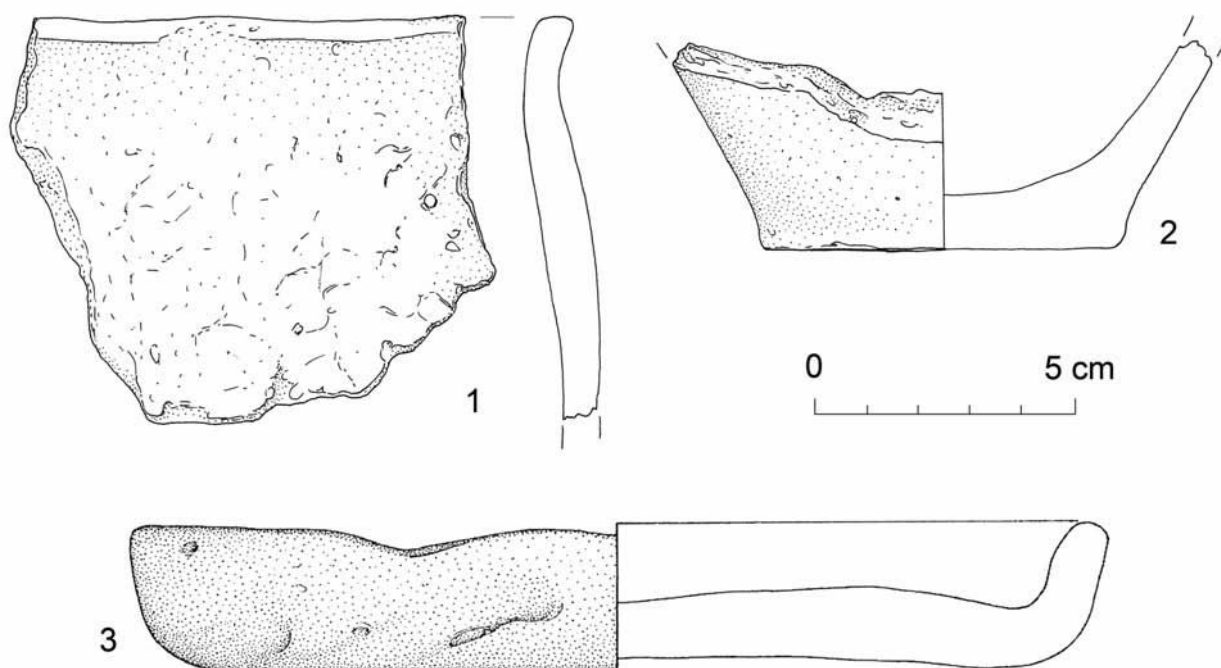
Opis nálezov:

1. Dva okrajové črepy z nádoby modelovanej voľne v ruke, esovite profilované, s mierne von vytiahnutým zaobleným ústím, v profile k okraju mierne zúženým, bez výzdoby. Farba svetlohnedá, vonkajšia stena popraskaná, vnútorná kompaktejšia. V keramickom teste sa nachádza drobné kamenné ostrivo, ktoré výraznejšie vystupuje na vonkajšej strane. Obojstranne drsný povrch. Rozmery: 1: v. 7,8 cm; š. 9,2 cm; max. hrúbka 0,9 cm ø 26 cm (obr. 3: 1). 2: v. 7,0 cm; š. 6,5 cm; max. hrúbka 0,9 cm.

¹ Za konzultáciu ďakujem G. Fusekovi.

² Za upozornenie na nálezy patrí vďaka P. Koošovej, ktorá príslušnú časť deponovaného materiálu múzejne spracovala, takisto ako aj R. Čambalovi.

2. Črep z tela nádoby modelovanej voľne v ruke, bez výzdoby. Farba svetlohnedá, vnútorná stena sivá. V keramickom teste sa nachádza drobné kamenné ostrivo, ktoré výraznejšie vystupuje na vonkajšej strane. Vo vnútri stopy po opracovávaní povrchu. Obojstranne drsný povrch. Rozmery: v. 10,2 cm; š. cm 7,5 cm; max. hrúbka 1,6 cm.
3. Črep z rovného dna náznakovo odsadeného, z nádoby modelovanej voľne v ruke. Farba svetlohnedá. V keramickom teste sa nachádza drobné kamenné ostrivo, ktoré výraznejšie vystupuje na vonkajšej strane. Vnútorná stena s odtlačkami rastlinných stebiel. Povrch obojstranne drsný. Rozmery: v. 3,9 cm; š. 8,8 cm; max. hrúbka 0,9 cm; ø 7 cm (obr. 3: 2).
4. Päť atypických črepov z tela nádoby modelovanej voľne v ruke, sivej farby. Povrch drsný s vyčnievajúcim ostrivom. Rozmery: max 3,6 x 4 cm.
5. Fragment hlineného plochého kruhového taniera s kónicky vytiahnutou nízkou stenou a s zaobleným, nepravidelne formovaným ústím. Rovné dno prechádza konkávne oblúkovitým zahnutím v telo. Rozmery: v. 3,0 cm; ø dna 18 cm; max. hrúbka 1,0 – 1,5 cm (obr. 3: 3).

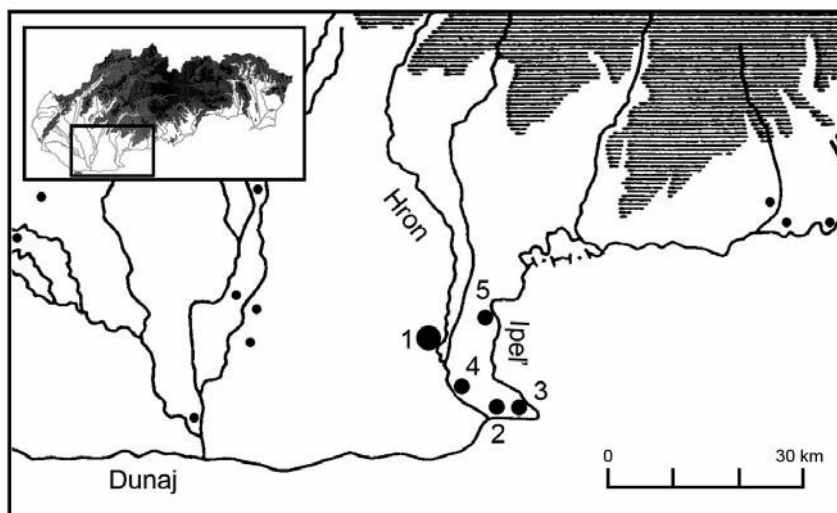

Obr. 3 Biňa, okr. Nové Zámky. Obj. 76/64. 1-3 keramika.

Precíznejšie datovanie tohto typu keramiky je dosť obtiažne, zvlášť pri tak malom súbore, aký máme k dispozícii z biňského objektu. Z tvarového hľadiska možno upozorniť na nádobu modelovanú v ruke, pochádzajúcu z obj. 101 v Chľabe. Nádoba má síce presekávané ústie, ale profilácia okraja a dna je veľmi blízka nálezom zo spracovávaného súboru. Výplň objektu 101 z Chľaby datujú autori do druhej polovice 7. až na počiatok 8. storočia (Fusek/Hanuliak/Zábojník 1987, 136, 137, obr. 3: 1). Podľa typológie G. Fuseka by však keramika z Bine mohla byť zaradená skôr do staršieho obdobia, označeného autorom ako fáza II. Keramiku z tejto fázy zmienený bádateľ charakterizuje ako prevažne v ruke modelovaný riad bez archaického tvarovania horných partií nádob, s len výnimočne sa objavujúcou výzdobou (Fusek 1994, 103-106). Hlinený plochý tanier, o ktorom bolo vyššie uvedené, že jeho súvis s objektom nie je istý, nepatrí síce k častým nálezom, zhotovoval sa však už od obdobia tzv. pražského typu (Dostál 1975, 132) avšak nechýba ani v mladšom horizonte (Vendtová 1969, obr. 46: 8). Nie je preto vhodný k precíznejšiemu datovaniu.

Na výrobu keramiky z objektu bola použitá nie príliš kvalitná a zrejme nedostatočne pripravená hlina (vizuálne pozorovanie) s prímiesou kamenného ostriva, dosahujúceho veľkosť až 3 mm. Kamienky vystupujú na povrch predovšetkým z vonkajších stien. Vnútorné stopy na viacerých miestach nesú stopy nie príliš dokonalého hladenia. Podľa jemných zväzkov ryziiek, badateľných na viacerých miestach, mohol byť použitý nástroj podobný drevenej špachtličke. Nie sú badateľné stopy obtáčania. Dno je však drsné s drobnými odtlačkami zrníek. Farbu vonkajších stien keramiky možno označiť ako hnedú s tmavšími, až čiernymi ňakmi. Vnútorné steny sú svetlohnedé s výnimkou veľkého črepu z tela, ktorý má vnútornú stenu sfarbenú hnedočierna. Dno nádoby je rovné, od tela náznakovo odsadené. Ani jeden z črepov z tela nie je zdobený; ich povrch je len nahrubo upravený a aj pri ústí hrboľatý. Dva okrajové črepy sú mierne esovite profilované s náznakom vytiahnutia, so zaobleným ústím. Povrch

črepov je obojstranne hrboľatý a popraskaný. Je to buď výsledok nedokonalého výrobného procesu alebo sekundárneho prepálenia, čomu by naznačovalo aj tmavé sfarbenie vnútornej steny veľkého črepu z tela.

Obr. 4 Mapa s lokalitami pražského typu na dolnom Pohroní a Poiplí. 1. Biňa, 2. Kamenia nad Hronom, 3. Chľaba, 4. Malá nad Hronom. 5. Pastovce.

Ako už bolo vyššie uvedené, z niektorých objektov boli počas záchranného výskumu na lokalite brané iba vzorky. Podľa črepov v sáčku sa to pravdepodobne týka aj objektu 76/64. Je otázne, či zachovaný materiál pochádza z jednej alebo z viacerých nádob. Ak porovnáme hrúbky črepov, pri oboch zachovaných okrajoch ide o 0,7-0,9 cm, najväčší črep z tela dosahuje hrúbku 1,3 cm a stena tesne nad dnom 0,9 cm. Zaujímavé je porovnanie priemerov. Dno dosahuje \varnothing 7 cm (zachovaná je polovica dna, rozmer možno teda považovať za exaktný), u okrajovej partie je \varnothing 22-23 cm (jeden z okrajov je pre krátky zachovaný oblúk nemerateľný, druhý – meraný – je zachovaný v dĺžke 8 cm). To znamená, že v prípade, ak by črepy pochádzali z jednej nádoby, muselo by ísť o mimoriadne vysoký a vyťahnutý pohárovitý tvar s pomerom priemeru dna k priemeru ústia 1: 3,2. Takéto profilácie v nálezovom inventári s včasnostredovekým typom keramiky nepoznáme. Ich výroba by aj zo statických dôvodov bola nepraktická. Črepy teda zrejme pochádzajú z viacerých nádob.

Spracovávaný objekt, v rámci lokality nateraz izolovaný, patrí do regionálnej skupiny nálezísk s pražským typom keramiky, rozložených na dolnom Pohroní tesne pri vtoku Hrona do Dunaja (Fusek 1994, 11, mapa 1). Priamo na Hrone sa južne od Bíne nachádzajú súveké sídliskové lokality Kamenica nad Hronom (Bialeková 1980, 34, 35) a Malá nad Hronom (Bialeková 1962, 98, 99). Do tohto mikroregiónu patrí aj spomenuté sídlisko v Chľabe (Fusek/Hanuliak/Zábojník 1987, 129-140) a žiarový hrob zo severne vysunutých Pastoviec (Bialeková 1962, 109). Biňa teda dopĺňa mapu včasnostredovekého osídlenia dolného Pohronia o ďalšiu lokalitu, vzdialenú od Malej nad Hronom len 8 km vzdušnou čiarou (obr. 4). Severným smerom, t. j. proti toku Hrona, je osídlenie s pražským typom keramiky doložené až vo vzdialenom zvolenskom regióne (Fusek 1994, 244, 265).

Skromné nálezy z Bíne, pol. Berek, predstavované dosiaľ len jedným objektom, dopĺňajú mikroregión situovaný medzi dolnými tokmi Hrona a Iplu o ďalšiu lokalitu z počiatku slovanského osídlenia slovenského územia.

LITERATÚRA

Bialeková 1962 – D. Bialeková: Nové včasnostredoveké nálezy z juhozápadného Slovenska. *Slov. Arch.* 10, 1962, 97-148.

Bialeková 1980 – D. Bialeková: Nové nálezy z Kamenice nad Hronom. *AVANS* v roku 1979, Nitra 1980, 34, 35.

Camenzind 2011 – E. Camenzind: Das Dorf Biňa im Mittelalter unter Berücksichtigung der Ausgrabungsperioden 1989–1996. Bratislava 2011.

Dostál 1975 – B. Dostál: Břeclav – Pohankso IV. Velmožský dvorec. Brno 1975.

Fusek 1994 – G. Fusek: Slovensko vo včasnostredovekom období. Nitra 1994.

Fusek/Hanuliak/Zábojník 1987 – G. Fusek/M. Hanuliak/J. Zábojník: Včasnostredoveké nálezy z Chľaby. *Arch. Rozhľady* 39, 1987, 129-140

Habovštiak 1966 – A. Habovštiak: K otázke datovania hradiska v Bíni. *Slov. Arch.* 14, 1966, 439-486.

Hanuliak 2004 – M. Hanuliak: Veľkomoravské pohrebiská. *Pochovávanie v 9.-10. storočí na území Slovenska.* Nitra 2004.

Holčík 1980 – Š. Holčík: Overovací výskum v Bíni. *AVANS* v roku 1979, Nitra 1980, 88, 89.

- Holčík 1988* – Š. Holčík: Pár náušnic. In: Klenoty dávnej minulosti Slovenska. Katalóg expozície. Bratislava 1988, 91.
- Holčík 1991* – Š. Holčík: Veľkomoravské pohrebisko v Bíni. Zb SNM 85, Arch. 1, 1991, 85-105.
- Paulík 1964* – J. Paulík: Bíňa-Berek. Výskumná správa uložená v AÚ SAV Nitra pod č. 209/64 (podľa výpisu v SNM-AM).
- Pichlerová/Tomčíková 1994* – M. Pichlerová/K. Tomčíková: Archeologická zbierka zo Želiezoviec II. Zb SNM 88, Arch. 4, 1994, 85-128.
- Vendtová 1969* – V. Vendtová: Slovanské osídlenie Pobedima a okolia. Slov. Arch. 17, 1969, 119-232.
- Zábojník 2009* – J. Zábojník: Slovensko a avarský kaganát. Bratislava 2009.

FRÜHSLAWISCHE KERAMIK AUS BÍŇA

†JOZEF PAULÍK - VLADIMÍR TURČAN

Bei der Museumsaufnahme der Funde aus Bíňa (Bez. Nové Zámky), Flur Berek (Abb. 1), die von einer im Jahre 1964 unter sehr schweren Terrainbedingungen realisierten Ausgrabung unter der Leitung von J. Paulík (damals Angestellter des Archäologischen Instituts der Slowakischen Akademie der Wissenschaften in Nitra; die Funde wurden später ins Slowakische Nationalmuseum verlegt) stammen, hat man auch Scherben von handgeformter frühslawischer Keramik festgestellt. Den Angaben auf der Tüte nach stammen sie aus Obj. 76/64, das sich am nordöstlichen Rand der Untersuchungsfläche befand (Abb. 2). Außer den Scherben in dieser Tüte (Abb. 3: 1, 2) fand man in der betreffenden Kiste auch eine weitere Scherbe von einem Tonteller (Abb. 3: 3), der in die behandelte, aber auch in eine jüngere Periode eingeordnet sein kann. Die nächsten Analogien zu der Randform und Bodenprofilierung finden wir in der Siedlung von Chľaba, die in die zweite Hälfte des 7. bis an den Anfang des 8. Jahrhunderts datiert wird und 8 km von Bíňa entfernt ist (Abb. 4). Die Funde aus Bíňa ergänzen die Mikroregion zwischen den Unterläufen der Flüsse Gran und Eipel um eine weitere frühmittelalterliche Fundstelle.
(Preklad Jana Kličová)

Vladimír Turčan
Archeologické múzeum SNM
Žižkova 12
P.O. BOX 13
810 06 Bratislava 16
vladimir.turcan@snm.sk